

Lolita Bosch

NEGRA

NIT

Estrella Polar

Lolita Bosch

Negra nit

Estrella Polar

Estrella Polar
Col·lecció Columna Jove

© 2006, Lolita Bosch
© 2010, Grup Editorial 62, s.l.u., Estrella Polar,
Peu de la Creu 4, 08001 Barcelona

Disseny de la col·lecció: Columna Group, S.A.
© de la fotografia de la coberta: H. Armstrong Roberts - Getty Images
Adaptació del disseny de la coberta: Tamara Sánchez

La primera edició d'aquesta novel·la va ser publicada per
Columna Edicions el novembre del 2006.
Primera edició en aquest segell: octubre del 2010
www.estrellapolar.cat
info@estrellapolar.cat
Fotocomposició: Víctor Igual, S.L.
Dipòsit Legal: B. 38.490-2010
Imprès a: Bookprint
ISBN: 978-84-9932-316-9

Aquest llibre no podrà ser reproduït,
ni totalment ni parcialment,
sense el permís previ escrit de l'editor.
Tots els drets reservats.

Índex

Negra nit	13
Carta a Pere Vinyals	25

PRIMERA PART

1.....	31
2.....	36
3.....	43
4.....	49
5.....	53
6.....	59
7.....	63
8.....	66
9.....	70
10.....	74

SEGONA PART

11.....	83
12.....	89
13.....	94
14.....	100
15.....	107
16.....	112

17.....	116
18.....	119
19.....	123
20.....	128
21.....	131
22.....	134
Carta a Lolita Bosch	139

Negra nit

L'any 1936, quan la meva àvia tenia 11 anys, després de travessar moltes incerteses polítiques i molts problemes socials, a Espanya van recuperar el poder un grup de reformistes amb moltes ganes de canviar les coses i millorar el país: el Front Popular. I reactivaren amb entusiasme el programa reformista que avui dia coneixem amb el nom de la Segona República. Però les seves il·lusions no van durar gaire. Perquè el 17 de juliol d'aquell mateix any, quan la meva àvia ja havia fet els 12, una insurrecció militar planejada pel general Emilio Mola, i que havia de dirigir el capità general José Sanjurjo, donà inici, a les colònies del Marroc, a la Guerra Civil Espanyola.

El capità general José Sanjurjo no hi fou a temps. Perquè morí en estavellar-se l'avió que el duia cap a Espanya per posar-se al capdavant de la insurrecció militar. Volava des de Portugal, on s'havia refugiat l'any 1934 després de ser amnistiàt del fet d'haver planejat una conspiració militar antirepublicana, i va morir abans d'aconseguir fer realitat el seu somni de posar fi a la República.

I el general Emilio Mola, que també fou expulsat de l'exèrcit i readmès l'any 1934, després de l'amnistia que va dictar el govern, va ser qui organitzà l'alçament militar a les principals ciutats d'Espanya amb el suport de gairebé tot l'exèrcit.

Però el 18 i el 19 de juliol de 1936, el general no tingué la sort que s'esperava. I l'alçament va fracassar a llocs com ara Barcelona, Madrid, Bilbao, Sant Sebastià, Menorca o Almeria, tot i que triomfà en d'altres, com Mallorca, Pamplona, Burgos, Vitòria, Cadis, Sevilla, Còrdova i Granada.

I així fou com va començar la Guerra Civil dels espanyols contra els espanyols: forces nacionals capitanejades per militars insurrectes alçades contra el govern elegit pel poble, al qual ajudava una petita part de l'exèrcit que no estava a favor de la revolta, gran part de la marina i gairebé tota l'aviació.

I així fou també com les idees de Francisco Franco, José Sanjurjo, Emilio Mola, i tots els seus seguidors, van dur el país a la catàstrofe. I durant tres anys, gent de tota mena, com ara moltes i moltes nenes que tenien la mateixa edat que la meua àvia, va haver de passar una por i una incertesa per a les quals no estava preparada. Perquè una guerra és negra nit: aquella por sense sentit que tenim tots, quan és fosc i no se sent cap soroll, que passi alguna cosa terrible.

I en van passar moltes, de coses terribles. Durant els tres anys en què els republicans, d'una banda, i

els nacionals, de l'altra, van lluitar en una guerra cruel que convertí aquest país en un lloc trist i espantat, i en què tots, tant d'una banda com de l'altra, van fer coses que ningú no voldria haver de viure mai. Per això la meva àvia ens diu sovint a tots nosaltres, els seus néts, que s'alegra que mai no haguem hagut de viure una cosa així.

Perquè ella sí que ho va viure. I ho recorda bé. Recorda que els nacionals avançaven, i que entre els mesos de juliol i de novembre de l'any 1938 es produí la batalla de l'Ebre, una de les més sagnants de tota la guerra, quan les forces republicanes que encara resistien a Catalunya amb l'ajut de les Brigades Internacionals s'afanyaren a baixar a les rodalies del riu Ebre per resistir contra l'embat dels nacionals. Però finalment l'exèrcit republicà no assolí el seu objectiu. I la derrota, que va deixar Catalunya sense defensa, obrí pas als nacionals, que van entrar a Barcelona el 26 de gener de l'any 1939.

Recorda la meva àvia que resistien Madrid i València, ciutats de gent valenta i disposada a combatre la injustícia de l'alçament feixista. Però el 28 de març caigué la capital d'Espanya; i el 30 de març, quan València també va caure, el govern de la República va perdre oficialment la guerra. Una setmana després que hagués començat la primavera.

I el primer dia d'abril de 1939, pocs mesos abans de l'esclat de la Segona Guerra Mundial a Europa, s'emeté el comunicat final del conflicte. El bàndol

nacional n'era el guanyador. I Manuel Azaña, president del Govern de la Segona República, i Lluís Companys, president de la Generalitat catalana, l'havien perduda.

El primer dia d'octubre de l'any 1936, però, tot just quan només feia tres mesos que la guerra havia començat i que el general José Sanjurjo havia mort, el general Francisco Franco ja s'havia proclamat cap de l'Estat i *Generalísimo* dels exèrcits. I després de la guerra va seguir ocupant aquells càrrecs, i canvià els noms de totes les places principals de tots els pobles d'Espanya, que es van dir «Plaza del Generalísimo».

I el general Emilio Mola? Com és que ell, que havia estat el cervell de tota aquella operació cruel i il·legítima, no va voler ser el cap de l'Estat, el *Generalísimo*? Doncs no sabrem mai del cert què volia, perquè el mes de juny de l'any 1937 morí en un estrany accident d'avió del qual ningú no ha pogut determinar les causes. Tal com li havia passat, un any enrere, al capità general José Sanjurjo.

I gràcies a aquestes dues morts, el general Francisco Franco, grassonet, maldestre i poca cosa més que un home acomplexat i embogit amb absurds deliris de grandesa que mai abans no havia destacat en res, va tenir el camí lliure per governar Espanya sense compassió i amb mà de ferro durant una de les dictadures més llargues de la història: trenta-sis anys de foscor. Negra nit.

Però abans d'això, quan faltaven uns mesos perquè acabés la guerra, quan encara resistien Barcelona, Madrid i València, al port de Barcelona s'acomiadaven les Brigades Internacionals, aquells estrangers valents i generosos que havien vingut a lluitar a Espanya al costat dels republicans. I tot just tres mesos després, el general Franco signà la Llei de responsabilitats polítiques, un document que li donaria plens poders, en acabar una guerra que ja es veia a venir que guanyaria, per reprimir dràsticament els republicans durant la postguerra. I, ai!, la postguerra!

La meva àvia ja havia fet 15 anys i recorda les fileres de gent marxant a peu i aturant-se a beure un got de farinetes calentes que els preparaven la meva besàvia Lela i la seva germana Lola. S'aturaven un moment al davant de l'era de Sant Llorenç Savall i provaven de beure de seguida, perquè tenien pressa per marxar, amenaçats per la Llei de responsabilitats polítiques que no feia gaire que Franco havia signat, amb presses i desordre.

I la meva àvia recorda que n'hi havia més, de gent que fugia, molta més gent de la que ella veia passar pel davant de l'era de Sant Llorenç Savall. Sortien del port de Barcelona amb vaixell, marxaven per la carretera de la costa a peu, en carro, damunt la gropa d'un ase, i alguns, molt pocs, en cotxe o en camió.

Els republicans que es van haver de quedar a Espanya, perquè no hi podien deixar sols els seus fa-

miliars, perquè no foren a temps de sortir-ne, o perquè no podien ni imaginar el que els esperava, van viure molts anys en silenci. Sempre espantats i en contra d'aquella dictadura del general Franco que no s'acabava mai. I si bé alguns organitzaren xarxes clandestines que ajudaven els qui més patien, la majoria no va poder fer res.

I aquells altres perdedors, els mils i mils de republicans que van fugir del país amb por, presses i desordre, van fer cap a França. I així va començar un dels episodis més tristos de la nostra història recent: l'exili.

I començà exactament així, com vosaltres ho esteu llegint ara: amb fileres de republicans bruts, cansats, afamats i sense saber què els passaria, que marxaven a peu. Avis, nens, dones, soldats ferits, mestres, pintors, escriptors, lampistes, llenyataires, fusters... tots junts amb un sol desig: fugir, sortir d'Espanya, evitar les represàlies, salvar-se. I anaven deixant pel camí tot allò que pesava massa i els endarreriria les passes. I així se semblà un camí de trastos vells, animals morts i maletes que els exiliats anaven deixant enrere. Amb gana i por. Bruts i cansats. Amb pressa.

Un cop arribaren a França, finalment, es van aturar alleujats i convençuts que havien aconseguit la seguretat que buscaven. Que allà, lluny dels franquistes, ja no els podria passar res. Però no fou així. Gairebé a tots ells els engarjolaren en uns

campes de concentració que el govern francès, que no sabia què fer-ne, d'aquells estrangers esparcats i morts de fam, va fer construir a corre-cuita a les platges.

La majoria d'aquells camps ni tan sols no tenien lavabos. Però, tot i així, allí hi va haver parts, malalties, morts, i fins i tot s'hi va celebrar algun casori amb una mica de festa improvisada.

Els més afortunats van poder deixar els camps al cap d'uns mesos per anar a països solidaris i generosos que els van oferir el seu ajut, com ara Mèxic, Xile o l'Argentina. Tots aquests països, i també d'altres, com Rússia o algunes nacions de l'est, reberen els exiliats amb els braços oberts. I fins i tot abans, quan la guerra s'estava perdent i els franquistes estaven a punt d'entrar a Barcelona, Crimea i Mèxic, van enviar vaixells a Barcelona per treure'n els nens.

La meua àvia diu que recorda que els pares els posaven etiquetes amb els seus noms penjades del coll i se'n acomiadaven plorant, però agraïts a aquells països estrangers que salvaven els nens i les nenes de la repressió franquista, i pensant que allò, en els anys en què durà la Guerra Civil Espanyola i en aquells altres, igual de foscos, de la postguerra, era un miracle.

Com també va ser un miracle el que va succeir després, quan els exiliats ja eren a França, tancats en aquells camps de les platges, i presidents generosos i càlids, com el general mexicà Lázaro Cárdenas,

obriren les portes de casa seva a tothom que aconseguís arribar-hi. El general Lázaro Cárdenas, a més, envià tres vaixells a Europa per recollir els perdedors d'aquella guerra injusta, va donar la benvinguda als homes i les dones de l'exili, i els oferí escoles per als seus fills, cases per viure-hi, certificats d'estudis, permisos de treball i feina.

I així, a poc a poc, ajudant tots els qui havien perdut la guerra i que no havien estat ben rebuts a Europa, països com Mèxic, però també d'altres, van aconseguir que aquelles famílies que havien estat forçades a abandonar els seus pobles després de perdre-ho tot, i que havien hagut de patir una fam i una tristor que sortosament nosaltres no recordem, creguessin altre cop que tenien la força que els calia per buscar novament la pau i la seguretat. Per a ells i per a les seves famílies. A poc a poc. Lluny de casa. Durant més de trenta-sis anys.

Altres republicans, però, no van poder abandonar França. No van tenir tanta sort. I es van haver de quedar a Europa a lluitar contra els soldats de Hitler en una altra guerra: la Segona Guerra Mundial, que començà l'any 1939, quan tot just acabava la Guerra Civil Espanyola, i que no acabà fins al 1945; i que, aquest cop, devastaria les vides i les il·lusions de tot un continent.

Però el temps va anar passant lentament, i a la fi arribà l'any 1975. I aleshores, quan la meva àvia ja havia fet 51 anys i era mare de sis fills i àvia de cinc

néts, morí el general Francisco Franco. El mateix dia que se celebrava l'aniversari de la Revolució mexicana: el 20 de novembre, tot i que molt, molt temps després. Massa. El general Franco va morir després d'haver manat a Espanya amb mà de ferro i sense cap mena de compassió durant gairebé quaranta anys. Tota una vida. No, no només una. Sinó moltes. Les vides de molta, molta gent, escampades arreu del món.

I aquella nit, la del 20 de novembre de 1975, finalment començà a acabar-se l'exili. I tot i que aquí, a casa nostra, la veritat, la gent encara tenia por perquè no sabia què passaria, molts ja se sentien feliços després de viure tants anys tancats en un país gris i sotmès a la follia d'una dictadura. Negra nit. I tot i que ja suposaven que els costums del govern encara trigarien un temps a canviar, i potser els de la policia també, i que encara els pegarien amb aquelles porres amb què pegaven pel carrer, aquella nit ningú no se'n va poder estar. El 20 de novembre de 1975 semblava que la bogeria s'hagués acabat...

I va ser aleshores que molts d'aquells refugiats republicans començaren a tornar a casa seva. Que també és casa nostra. I com que molts d'ells, com la meva àvia, també havien tingut fills i néts, van tornar aquí amb tota la família, perquè volien ensenyar-los la terra per la qual havien lluitat i de la qual havien hagut de sortir amb presses i desordre.

I també va tornar el govern català, que havia abandonat Catalunya entre el 9 i el 10 de febrer de 1939, que es constituí com un govern a l'exili i que va elegir com a president Josep Tarradellas, que vivia exiliat a França però que jurà el seu càrrec a Mèxic l'any 1954. I Tarradellas, que fou president fins que es va restaurar la Generalitat de Catalunya l'any 1977, també tornà. I quan tornà, molts catalans el van esperar a la plaça de Sant Jaume de Barcelona, contents que les coses tornessin a ser com haurien d'haver estat sempre. I el sentiren dir aquella frase que va fer emocionar tant tothom: «Ciudadans de Catalunya, ja sóc aquí!». Perquè ell sabia que també hi havia molts i molts catalans que no eren a Catalunya, que havien estat obligats a marxar feia més de quaranta anys i que tot just començaven a tornar, de mica en mica, després de la mort del dictador.

I quan finalment alguns exiliats van aconseguir tornar, molts d'ells ja havien perdut la pista dels seus familiars i els seus amics, després d'haver passat prop de quaranta anys lluny de casa sense saber si eren vius o morts. Perquè les cartes que s'enviaven els uns i els altres mai no els van arribar. I per a alguns, ja era massa tard...

Per als presidents Manuel Azaña i Lluís Companys, per exemple. El primer, cap legítim de la República espanyola, morí exiliat a França l'any 1940. I Companys, també exiliat a França, fou detingut l'any 1939 pels nazis de Hitler, que manipularen el

govern d'aquell país durant la Segona Guerra Mundial, i lliurat al govern del general Franco. I aquell home ple d'esperança que havia volgut fer de casa nostra un lloc més just fou sotmès a un consell de guerra cruel i absurd, i finalment va ser afusellat el 15 d'octubre de 1940 als fossats de Santa Eulàlia del castell de Montjuïc de Barcelona.

La seva família, però, com tantes altres, va poder fugir i arribar a Mèxic. D'on molts exiliats no han marxat mai més.